

Essay

DE RELATIE TUSSEN KUNST & CULTUUR EN DEMOCRATISCH BURGERSCHAP

Dominique Willaert

Ik reageer graag op de sterke bijdrage van Bart Caron met echo's vanuit de praktijk. Samen met een groep hardwerkende en fijne cultuurcollega's maak ik deel uit van de sociaalartistieke werkplek Victoria Deluxe. We zijn gestationeerd in Gent, werken in en rond Gent maar ook in suburbane regio's. We hebben dus een ronduit Vlaams karakter. Ons laatste project is een documentaire die we met zes Vlaamse landbouwgezinnen maakten. In de documentaire 'Wat hebben we verdiend vandaag' volgen we zes landbouwgezinnen in de vier seizoenen. We brengen hun passie voor de landbouwstiel in beeld, hun relatie tot de natuur en dieren in het bijzonder en staan stil bij de heel zware arbeidsomstandigheden en soms heel lage inkomsten. In deze documentaire en alle andere sociaalartistieke projecten geven we mensen een stem. We trachten in al onze producties de perspectieven en de verhalen van heel diverse mensen op een respectvolle manier te representeren. Niet de wereld zoals deze alleen maar is, maar ook de wereld zoals deze zou kunnen zijn. Dit is de kern van ons werk. Hoe wij zelf in het leven staan, wat we zelf denken is altijd secundair. Met de gemeenschapsmiddelen die we ontvangen kiezen we consequent om de mensen zelf een stem te geven. Tussen 2002 en nu werken wij zowel met ouderen die in een rust- en verzorgingstehuis verblijven, met mannelijke en vrouwelijke gedetineerden uit de gevangenis van Gent, met psychisch kwetsbare mensen die in een psychiatrisch ziekenhuis verblijven...Sinds vele jaren werken we ook met een omvangrijke groep jongeren die uit het beroeps en het technisch onderwijs instromen. Iedere werkdag passeren hier jonge tieners met etnisch-cultureel heel diverse achtergronden, mensen die deel uitmaken van de gelaagde LGBTQ – gemeenschap, moslimgelovigen, uitgesproken vrijzinnigen, boeren en ondernemers. En weet je: het werkt en het bruist. Iedere dag merken we met ons allen – van cultuurprofessionals, kunstenaars tot burgers – dat het mogelijk is om sterk van elkaar verschillende mensen op een inspirerende manier te laten samenwerken. Met de gemeenschapsmiddelen die we ontvangen slagen we erin om een bijzonder boeiende leer- en groeiomgeving te creëren.

Het is misschien verleidelijk om op te gaan in het politieke opbod dat rond

de kunst- en cultuursector de voorbije maanden is ontstaan. De dagelijkse verwensingen en verwijten richting ons werkveld laten niemand onbetuigd omdat het zowel ontwrichtend als intimiderend werkt. Maar de meest verstandige keuze is nog steeds om de mensen met en voor wie we werken zelf te laten spreken en getuigen over de betekenis van ons werk. In wat straks volgt, brengen we dan ook verslag uit van wat wij leren uit de evaluaties die we na elk project halen.

Met betrekking tot de partijpolitieke keuzes en dynamieken houden we het kort. Heel wat politieke partijen en politici doen alsof het belastinggeld hun geld is. Dit klopt niet. Het is en blijft 'ons' geld. De meeste belastingen komen nog steeds uit de inkomsten uit arbeid en zijn dus bijdragen van de werkende bevolking. Van een minister mag je binnen een democratische rechtstaat nog altijd verwachten dat hij niet alleen zijn kiezers bedient, maar de belangen van alle burgers. Om tenslotte ieder misverstand uit te sluiten: het is niet enkel de huidige Vlaamse Regering die steken laat vallen in haar relatie tot het heel dynamische en gelaagde kunst- en cultuurlandschap. Bart Caron was één van de laatste kabinetschefs met zowel een groot hart voor kunst en cultuur alsook iemand met een heel gedegen kennis. Minister Bert Anciaux was trouwens de laatste Minister van Jeugd en Cultuur die de politieke moed vertoonde en de beleidsruimte verwierf om vanuit vertrouwen t.a.v. het Vlaamse kunst- en cultuurveld te werken. Hij was ook de laatste minister die een experimenteeruimte ontwikkelde en toeliet dat er van onderuit projecten en praktijken werden ontwikkeld die sterk aansloten op de snel evoluerende samenleving. Het is iets wat elke vorm van waarachtige politiek zou moeten kenmerken, namelijk: het creëren van beleidsruimte om de opborrelende ideeën en de passie en het engagement van onderuit mee vorm te geven.

Elk jaar zetten wij vier grote projecten op die uitmonden in een dans- of theatervoorstelling, een documentaire, film of boek. Sinds lang koesteren we de traditie elk gerealiseerd project zowel met de partners als met de mensen zelf grondig te evalueren. Uit deze evaluaties blijkt de bijzonder grote maatschappelijke rol en betekenis van cultuurparticipatie. In wat volgt tracht ik deze rol en betekenis zo helder mogelijk te beschrijven.

Uit ieder werkproces en voorstelling komt de vaststelling dat gewone burgers (dus geen geschoolde dansers of acteurs) heel veel halen en leren uit de samenwerking met kunstenaars. Dikwijls horen wij: 'Door samen te werken met kunstenaars heb ik geleerd om de vele ramen en deuren in mijn hoofd open te zetten'. Mensen halen heel dikwijls aan dat ze een veel grotere verbeeldingsruimte hebben ontwikkeld. Ze leren zich in te leven in andere rollen, in personages, ze ontdekken verhalen en perspectieven die nieuw en verrijkend zijn in hun leven. Mensen ontdekken in hun samenwerking met kunstenaars wat er achter bepaalde woorden kan schuilen, hoe een masker of een toneelkostuum een extra dimensie creëert en hoe het aanwenden van je creatieve en artistieke vaardigheden van jou een ander mens kan maken. De kunstenaars waar Victoria Deluxe mee samenwerkt zijn heel divers zowel qua opleiding, gender, in de

vormtalen die ze gebruiken. Maar wat ze wel met elkaar gemeen hebben is dat ze er haast altijd in slagen om de relationele vaardigheden van mensen aan te spreken en te versterken. Na een voorstellingreeks krijg je altijd te horen hoe verrast mensen zijn over hetgeen ze als groep hebben neergezet. Dikwijls gaat het dan over een groep van spelers, makers, vrijwilligers, studenten, technici. In elke groep leven er heel verschillende verlangens, drijfveren en perspectieven en toch slagen de kunstenaars en andere cultuurgangmakers er samen met de spelers in om tot een gedeeld verhaal te komen dat ze vol trots met een publiek willen delen. Waarschijnlijk is er een heel sterke relatie tussen de ruimte van de verbeelding en het onderhandelings- en inlevingsvermogen van mensen. Kunstenaars slagen er als geen ander in om de ruimte van de verbeelding van mensen te prikkelen en open te gooien. Bij mensen die deelnemen aan kunst- en cultuurprojecten merk je vaak een versterking en uitbreiding van hun relationele vaardigheden. Een belangrijke maatschappelijke betekenis bestaat erin dat mensen die samen dansen of bewegen, theater of muziek maken, leren samenwerken en samenleven met mensen waar ze in hun dagelijkse leven weinig tot nooit mee in aanraking komen.

Veel van de mensen waar Victoria Deluxe maar ook andere cultuurorganisaties mee werken zijn weinig stemhebbend. Het betekent dat we hun verhalen en perspectieven weinig tot nooit horen. De meeste media en reguliere instellingen werken en denken nog steeds hiërarchisch en heel klassiek. De perspectieven die niet tot de dominante cultuur of norm behoren komen niet in beeld. Het heel diverse en gelaagde kunst-en cultuurveld slaagt erin om heel diverse mensen wel stem te geven. Zowel in letterlijke als figuurlijke betekenis. Dikwijls horen we: *‘In jullie werking wordt er veel tijd genomen om naar ons te luisteren. Dit oprecht en diep luisteren betekent dat wij op verhaal kunnen komen. Op veel plekken brengen wij de losse stukken verhaal uit onze levens, hier kunnen we het volledige verhaal brengen en dit maakt dat er een gevoel van thuiskomen ontstaat. Hier wordt ook niet geoordeeld maar voelen we begrip’*. Dit terugkerende gevoel vat sterk samen hoe de wereld van kunst en cultuur één van de weinige ruimtes is waarin niet of minder wordt geoordeeld en ook niet het economische of productieve nut centraal staat. Bij mensen die de ruimte krijgen om op verhaal te komen, merk je dat ze opnieuw veel sterker auteur van het eigen leven worden. Hun zelfwaarde en gevoel van houvast en greep op het eigen leven vergroot. Van heel wat familieleden, werkgevers, leerkrachten horen we hoe deelname aan een kunst- en cultuurproject er vaak toe leidt dat mensen op de andere terreinen anders en beter gaan functioneren.

Victoria Deluxe is net zoals veel andere cultuurorganisaties een superdiverse werkplek. In geen enkel project werken we met een homogene groep. Deze superdiversiteit weerspiegelt zich niet zozeer in de etnisch-cultureel diverse origines maar wel in de heel diverse perspectieven die mensen t.a.v. zichzelf en hun omgeving hanteren. Deze perspectieven vormen het mens- en maatschappijbeeld van mensen. Meer dan ooit is het zaak om op te groeien en relaties te vormen in een plurale omgeving. Van elkaar verschillen en er andere of diverse

meningen op nahouden, andere smaken en voorkeuren hanteren vormt helemaal geen probleem. Twee zaken zijn cruciaal: de bereidheid en het vermogen ontwikkelen om met deze verschillen te leren omgaan, te leren respecteren in wat en hoe we verschillen. En dit vermogen verbinden met de bereidheid om een set aan gedeelde of gemeenschappelijke belangen te delen. Het creëren van een ‘common ground’ die toelaat dat we niet alleen onze private belangen nastreven maar ook de publieke belangen willen dienen. Dit is iets waar we binnen Victoria Deluxe sterk werk van maken: van jong tot oud, professionals en vrijwilligers – we nodigen mensen uit om deel uit te willen maken van een gemeenschap. Dit maakt dat we niet alleen uit zijn op ‘ontvangen’ (krijgen) maar heel sterk gericht zijn op ‘delen en bijdragen’. Van iedereen die over de vloer komt verwachten we dat ze aan het gemeenschapsleven willen bijdragen. Dit neemt heel diverse vormen aan: van het uitvoeren van vrijwilligerswerk, van het opzetten van solidariteit naar kwetsbare en uitgesloten bevolkingsgroepen, het creëren van gastvrije ontmoetingsmomenten, het respectvol omgaan met beperkingen en verschillen, de keuze om ons op een gelijkwaardige en niet hiërarchische manier tot elkaar te verhouden. Iedere theater- of dansvoorstelling, documentaire of film die we maken is voor ieder van ons een oefening in democratisch burgerschap. Telkenmale blijkt dat we doorheen ons werk mensen zien evolueren van diverse vormen van wantrouwen in de richting van meer vertrouwen: zowel in zichzelf als in de omgeving van de mensen. Het luisteren naar elkaar, samen de vloer op gaan, je in andere rollen en personages inleven, maakt dat vooroordelen ingeruild worden voor een beter of breder begrip. Het is jammer dat hier weinig cijfers over bestaan maar mensen die in vertrouwen samenleven vertegenwoordigen een grote maatschappelijke winst. Een belangrijk aspect van het leren omgaan met diversiteit is het ontdekken en respecteren van de heel verschillende perspectieven die mensen hanteren om zin en betekenis aan hun leven te geven. De meeste mensen die bij Victoria Deluxe deelnemen aan projecten staan sociaaleconomisch heel kwetsbaar in het leven. Toch zie je net deze mensen een bijzonder grote veerkracht ontwikkelen in hoe ze hun leven vormgeven en inrichten. Zij zijn meestal niet de grote klagers. Wie goed observeert zal ontdekken dat meestal zij die meer dan voldoende hebben aan het zagen en klagen slaan. Met deze stelling wil ik armoede of uitsluiting geenszins romantiseren. Wel wil ik de veerkracht en het handelingsvermogen van deze mensen valideren. Ook dit is een belangrijke waarde van het kunst- en cultuurwerkveld: je ontdekt er menselijke vaardigheden en kwaliteiten die economisch weinig waarde blijken te hebben maar op maatschappelijk vlak wel ontzettend veel betekenen.

Een laatste aspect is dat de vele cultuuruitingen die mensen in de loop van hun leven ontwikkelen en uitwisselen een veel grotere betekenis en impact genereren dan de ideologische overtuigingen of standpunten die mensen innemen. In onze cultuurpraktijk proberen we nauwgezet te inventariseren hoe mensen vieren, rouwen, wat ze zingen, hoe ze dansen of hun lichaam gebruiken, welke boeken, kunstwerken, muziek er tot hun canon behoort en welke betekenissen dit

aan hun leven geeft. Het onderscheid tussen hoge en lage cultuur wordt op die manier in een veel horizontaler perspectief geplaatst. Mensen die van klassieke muziek houden, leren de schlagermuziek waar hun medespeler van houdt ontdekken. Liefhebbers van het klassieke Europese toneelrepertoire leren auteurs uit de Arabische wereld kennen. We spreken niet langer van ‘volksverheffing’. Cultuur- en kunstcreatie vandaag is sterk verbonden met een vorm van dekoloniseren. Zowel kunstenaars, cultuurprofessionals als spelers ontdekken en valideren de heel verschillende vormen van cultuurexpressies en de ongelofelijk uitdagende manier waarop mensen bereid zijn om deze op en met elkaar te interageren. Het wekt zowel een nieuwsgierigheid als een grote openheid op. Dit betekent noch dat ze het andere moeten verexotiseren, noch dat ze het eigen culturele repertoire hoeven te relativiseren. Het is de nieuwsgierigheid die maakt dat mensen hier heel graag van elkaar leren.

Het uitwisselen van ervaringen, verhalen, het delen van het culturele repertoire, het samen met elkaar aan de slag gaan creëert een bijzonder interessant maatschappelijk laboratorium. Iedereen die voor en in Victoria Deluxe werkt wil kwaliteitsvolle artistieke voorstellingen maken, maar hoopt nog veel sterker dat mensen op een fijne en creatieve manier met elkaar samen werken en leven. Voor velen is ons huis een maatschappelijke thuis geworden. Het zijn niet de ideologische posities of standpunten die dit samenleven verrijken of versterken. Wel het dagelijks met elkaar in relatie treden en het ontwikkelen, delen en afstemmen van creatieve ideeën. Wij zijn hier ook nooit op zoek naar een vijand en leven ook niet samen in een sfeer van wantrouwen. Iedere dag gaan we om met een wereld die niet is zoals ze is, maar hoe we de wereld willen zien. En: het werkt!